

GYVYBĖS GIJA

Į biblioteką ne tik knygų. Kaip atsispirti sukčių atakoms?

Kristina BALČIŪNAITIENĖ

Skaitmeninis pasaulis nuolat keičiasi, atsiranda naujų technologijų, programų, paslaugų, bet kartu – ir naujų sukčiavimo būdų. Kaip neužkibti ant internetinių sukčių kabliuko ir atpažinti melagingas naujienas? Sukčiai internete veikia vis išradingiau ir profesionaliau. Jie taiko sudėtingas psichologines manipuliacijas, išnaudoja žmonių emocijas ir instinktus, todėl net ir žinantieji apie grėsmes kartais tampa apgaulės aukomis. Prarandami ne tik asmeniniai duomenys, bet ir didelės pinigų sumos.

„Padedame žmonėms nepasiklysti skaitmeninėje erdvėje“, – sako N. Banelienė.

bulinimas“. Mokome žmones naudotis pagrindinėmis elektroninėmis paslaugomis, pasirūpinti savo skaitmeniniu saugumu ir neužkibti ant sukčių kabliuko. Negalima prarasti budrumo, kad galėtume juos atpažinti, turime nuolat atnaujinti žinias, domėtis naujomis grėsmėmis ir stiprinti skaitmeninį raštingumą. Bibliotekos darbuotojai, vedantys mokymus, taip pat turi nuolat mokytis, nes sukčiavimo schemas greitai keičiasi. Pagrindinė mūsų auditorija – įstaigų darbuotojai, Trečiojo amžiaus universiteto lankytojai ir visi, norintys tapti atspausninti sukčių apgaulėms. Vyresnio amžiaus žmonės yra pažeidžiamiausi“, – pasakoja R. Bedulytė.

Bibliotekoje vykstantys mokymai ne tik suteikia praktinių žinių, bet ir stiprina pasitikėjimą savimi skaitmeninėje erdvėje. Nuolatinis mokymasis tampa svarbiausia priemone siekiant apsaugoti nuo vis sudėtingesnių internetinių grėsmių.

Visi yra susidūrę

R. Bedulytė pastebi, kad beveik visi bibliotekoje vykstančių mokymų dalyviai vienaip ar kitaip yra susidūrę su sukčiais. Vieni yra gavę įtartinų elektroninių laiškų, kiti – sulaukę skambučių ar žinučių į mobilųjį telefoną. Laimei, itin skaudžių finansinių nuostolių kol kas pavyko išvengti, tačiau patirčių netrūksta.

Mokymų metu nagrinėjami konkretūs pavyzdžiai, kurie padeda aiškiai suprasti, kaip atpažinti apgaulingus pranešimus. Net ir manantys, kad geba atskirti sukčių schemas,

ne visada iš karto pastebi klastotės požymius.

„Vieni sulaukia laiškų, kitiems paskambina. Susirinkę į mokymus analizuojame konkrečius atvejus – aiškinamės, kaip atpažinti, kad elektroninį laišką ar žinutę atsiuntė sukčiai, į ką pirmiausia atkreipti dėmesį. Sukčiai dažniausiai taikosi į žmogaus emocijas – sukelia baimę, skubėjimą, kad žmogus neturėtų laiko ramiai pamąstyti. Lietuvoje yra pasitaikę ir absurdiškų situacijų, kai žmonės praranda pinigus „padėdami“ savo vaikams, tą akimirką pamiršę, kad jų net neturi“, – pasakoja R. Bedulytė.

Įtarimą visada turėtų kelti grasinančio ar pernelyg skubinančio tono pranešimai. Patikimos institucijos paprastai neverčia žmonių sprendimų priimti per kelias minutes ar valandas. Taip pat verta suabejoti pasiūlymais, kurie atrodo pernelyg geri, kad būtų tikri.

Svarbu prisiminti, kad bankai ar kitos oficialios institucijos niekada neprašo elektroniniu paštu ar žinute pateikti slaptažodžių, prisijungimo kodų ar kitų jautrių duomenų. Gavus tokį prašymą, reikėtų nedelsiant nutraukti bendravimą ir jokia būdu neatskleisti asmeninės informacijos.

Atakuoja kritiškiausiu metu

Sukčiai dažnai pasirenka laiką, kai žmogus yra emociškai pažeidžiamiausias. Neretai skambinama naktį – tuomet, kai žmogus pažadinamas iš miego ir neturi galimybės ramiai įvertinti situacijos. Tokiais atvejais apeliuojama į baimę ir skubą.

Anot R. Bedulytės, jei paskam-

„Net ir atsargūs žmonės gali tapti aukomis. Skaitmeninėje erdvėje sukčiai nuolat tobulėja“, – įsitikinusi R. Bedulytė.

binusysis pradeda kalbėti rusiškai, geriausias sprendimas – nedelsiant nutraukti pokalbį. Net jei pirmasis sakiny nuskamba lietuviškai ir pristatoma, pavyzdžiui, mobiliojo ryšio operatoriaus atstovu, tai gali būti tik būdas sukelti pasitikėjimą.

Pastaruoju metu plinta ir kita sukčiavimo schema – gyventojai gauna žinutes su raginimu susimokėti tariamą importo mokesčių, kitaip esą siuntinys bus grąžintas siuntėjui. „Tai apgaulė. Užsakant prekes iš elektroninių parduotuvių, jokių papildomų mokesčių per atsitiktines nuorodas mokėti nereikia. Jei prekės siunčiamos iš ne Europos Sąjungos šalių, importo mokesčiai apskaičiuojami oficialia tvarka, o ne per abejotinas žinutes“, – paaiškina R. Bedulytė.

Kaip atpažinti „melagienas“?

Sukčiai dažnai kuria interneto svetaines, kurių pavadinimai labai panašūs į oficialius, skiriasi vos viena raide ar simboliu. Todėl svarbu atidžiai patikrinti interneto adresą ir įsitikinti, kad jis tikrai atitinka įmonės ar įstaigos oficialų domeną. Nors saugaus ryšio ženklas „https“ suteikia papildomą apsaugą, jis savaime negarantuoja, kad svetainė yra patikima.

Gyventojų medijų ir informacinę raštingumą stiprina bibliotekoje vykstantys MIRKT mokymai, kuriuos veda vyresnioji bibliografe Nijolė Banelienė.

„Analizuojame interneto puslapių adresus, remiamės konkrečiais pavyzdžiais. Veiklų tikrai nemažai – vyksta ne tik pamokos bibliotekoje. Kad žmonės būtų įdomiau ir informacija lengviau įsimintų, rengiame MIRKT orientavimosi žygius, organizuojame protų mūšius, rengiame Saugesnio interneto savaitę senjorams. Padedame žmonėms nepasiklysti skaitmeninėje erdvėje. Pokyčiai nesustoja, todėl ir pačios kasmet turime atnaujinti savo žinias“, – pasakoja N. Banelienė.

Atskirti netikras naujienas ir dezinformaciją padeda keli pagrin-

diniai principai. „Melagienose“ dažnai pasitaiko rašybos, skyrybos ar stiliaus klaidų, jose trūksta aiškių informacijos šaltinių, o senos naujienos neretai pateikiamos kaip aktualios. Taip pat verta pasitikrinti, ar informacija skelbiama patikimuose, žinomuose naujienų portaluose.

„Viskas labai ištobulėjo“

Bibliotekos darbuotojos moko ir saugaus elgesio socialiniuose tinkluose. R. Bedulytė primena, kad ypač budrios turėtų būti moterys – nepasitikėti pažintais siūlančiais nepažįstamaisiais, netikri profiliai dažnai slepiasi po išvaizdžių vyrų nuotraukomis.

„Viskas labai ištobulėjo – dirbtinis intelektas jau puikiai rašo ir kalba lietuviškai. Sunku atskirti, kad netikras profilis sugeneruotas būtent dirbtinio intelekto. Telefonu paskambinęs žmogus gali prabilti net jūsų artimojo balsu. Todėl reikia atidžiai stebėti detales ir neskubėti“, – įspėja ji.

Sukčiavimo būdai nuolat keičiasi, budrumo prarasti negalima. Bibliotekos darbuotojos ne kartą yra individualiai konsultavusios vyresnio amžiaus žmones, padėjusios jiems atpažinti apgaulę ir išvengti finansinių nuostolių. Tai svarbi pagalba tiems, kurie dar tik mokosi saugiai jaustis skaitmeninėje erdvėje.

Svarbiausia taisyklė – jei kyla bent menkiausia abejonė, neskubėkite. Nespaukite įtartinų nuorodų, neatskleiskite asmeninių duomenų ir pasitarkite su patikimais žmonėmis ar specialistais. Interneto saugumas prasideda nuo budrumo ir kritinio mąstymo.

Nemokami skaitmeninio raštingumo mokymai suaugusiems vyksta daugelyje Lietuvos bibliotekų, suteikdami galimybę kiekvienam stiprinti savo žinias ir tapti atspausninti grėsmėms.

Aidos GARASTAITĖS nuotr.

MRF MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Protų mūšis bibliotekoje, skirtas saugesniam ir išmanesniam naudojimuisi internetu.